

DOI: 10.32347/2786-7269.2024.7.167-174

УДК 711.58

к.т.н. **Топал С.С.**,
svetlanatopal07@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8330-4066,
к.т.н., доцент **Піщева Т.І.**,
pishcheva74@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1096-2567,
Одеська державна академія будівництва та архітектури

ЛЮДЯНІСТЬ ДОСТУПНОСТІ СЕРЕДОВИЩА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Досліджується розвиток поняття доступності середовища життєдіяльності як потреби кожної людини та всього населення в цілому. Розглянуто аспекти формування містобудівними засобами безбар'єрності, що являється сукупністю об'єктів просторового, соціального, інформаційного середовища і характеризує наявність або відсутність певних сприяючих та комфортних умов для успішної повноцінної життєдіяльності всіх членів спільноти, свідчить про ступінь цивілізованості суспільства та розвиток країни в цілому.

Ключові слова: безбар'єрність; доступність; середовище життєдіяльності; маломобільні групи населення; комфортність; потреби людини

Постановка проблеми. Комплексна організація матеріально-просторового середовища громадської життєдіяльності в поселеннях та районах розселення є головним направленням містобудівної діяльності [1]. Законодавча, нормативна, довідкова бази наочно відображають наші потреби, уявлення та вимоги до структури наших міст як середовища життєдіяльності, що забезпечують нам високий рівень, комфортність, безпечність оточення.

Важливою характеристикою цього оточення є доступність об'єктів та послуг, безбар'єрне середовище, що надає можливість відвідування місць, будівель та приміщень, можливість отримання послуг, користування пристроями для всіх: і для звичайних людей, і для маломобільних громадян, у тому числі людей з особливими потребами різних категорій. Ми маємо ширше дивитися на тему бар'єрів та формувати світогляд, базуючись на правах людини й відмовляючись від дискримінації, яка автоматично припускає, що людина не може чогось зробити через свої фізичні, ментальні, характерологічні чи етнічні особливості. Сьогодні ми усвідомлюємо, що до маломобільного населення крім людей з певними потребами та обмеженими можливостями через стан їх здоров'я відносяться також вагітні жінки, батьки з дитячими візочками та маленькими дітьми, тимчасово маломобільні та літні люди,

велосипедисти. Отже маломобільність є життєвим циклом практично для кожної людини. А це серйозна підстава та аргумент на користь безперечності потреби всього населення в організації доступного середовища [2].

Особливою актуальною є побудова безбар'єрного середовища для післявоєнної відбудови, розробка безбар'єрних будівельних норм та механізму контролю їх виконання. В рамках реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні затверджено план заходів на 2023-2024 роки, що охоплює шість напрямів, серед яких: фізична, інформаційна, цифрова, суспільна, освітня та економічна безбар'єрність та 130 завдань у межах цих напрямів, спрямованих сформуванню безбар'єрний простір в Україні [3,4].

Метою статті є дослідження аспектів доступності середовища та міжнародного досвіду організації безбар'єрного простору.

Виклад основного матеріалу. Поняття «безбар'єрне середовище» характеризує певне соціальне середовище, в якому створено сприятливі умови для життєдіяльності всіх членів суспільства [5]. Охорона здоров'я, транспорт, зв'язок, освіта, культура- все це має бути доступним для всіх.

Формування безбар'єрного середовища неможливе без співчутливої соціальної політики щодо незахищених чи слабко захищених соціальних верств, в реалізації якої повинні брати участь державні структури: уряд, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. Конвенція, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН та ратифікована 154 країнами, спрямована на забезпечення повної участі людей з особливими потребами у цивільному, політичному, економічному, соціальному та культурному житті суспільства, їх соціальну інтеграцію, ліквідацію дискримінації людини за медичними показниками, її захист та здійснення всіх прав людини та основних свобод, а також створення ефективних правових механізмів забезпечення цих прав [6].

Формування безбар'єрного середовища можна прискорити за рахунок досягнень інженерної та наукової думки. А саме за рахунок запровадження відповідних прикладних технологій у соціальну практику. У сучасних умовах дизайн архітектурного середовища передбачає комплекс заходів щодо забезпечення архітектурними засобами доступності, універсальності, екологічної доцільності середовища людської діяльності. Доступність середовища- це не тільки зняття бар'єрів при пересуванні територією міста, але й забезпечення доступу до всіх приміщень, елементів меблів та обладнання, безперешкодність переміщень з будинку на вулицю та назад. Під універсальністю середовища розуміється необхідність урахування ергономічних нормативів та типологічних законів формування середовища, оптимальність світлового та колірного режимів, технічна досконалість та краса меблів та обладнання, різноманітність тактильних відчуттів, світ запахів та

звуків [7].

Сьогодні доступному середовищу висуваються певні вимоги. Вони полягають у тому, щоб пристосувати місце існування людини відповідно до певних аспектів специфічних потреб людей з фізичними або ментальними особливостями. Аналіз факторів, що мають визначальний вплив на формування середовища життєдіяльності людини, є необхідною складовою процесу організації його доступності [8]. Безпечність та зручність, адекватність потребам та можливостям людини обумовлюють показники комфортності міських територій, що знайшли відображення в будівельних нормах України, які виступають гарантом високого рівня якості містобудівної діяльності. Будівельні норми і правила 1989 р. вперше відобразили необхідність дбайливого і розумного ставлення до забезпечення умов для повноцінної життєдіяльності інвалідів та малорухомих груп населення. ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій» визначив мікрорайон як повноцінне безбар'єрне середовище повсякденної життєдіяльності населення, офіційно декларуючи обов'язковість забезпечення безбар'єрного доступу для маломобільних груп населення [9,10,11].

В розвинутих країнах робота по адаптації середовища для людей з особливими потребами ведеться вже здавна. В Великобританії відповідний закон діє з 1944 року, в Америці з 1961 року було прийнято стандарт доступності середовища для інвалідів, що поклав початок нормативно-законодавчій базі побудови безбар'єрного середовища, яка в подальшому вдосконалювалась та розширювалась [12,13]. В 2020 році Європейський Союз ухвалив Закон про доступність, створивши єдиний правовий фундамент для країн-членів в плані забезпечення комфортного середовища для людей з обмеженими можливостями. Це стосується також доступності засобів зв'язку, автоматів з продажу білетів, телевізійного контенту, банківських послуг, онлайн-комерції, забезпечення інклюзивного середовища в навчальних закладах, працевлаштування, медичної допомоги та допомоги по господарству, прийняття людини та поваги до неї [14].

Принцип безперервності є головним в формуванні доступного простору. Відсутність високих тротуарів на пішохідних переходах, зручні пологі пандуси, лавочки, широкі двері, спеціальні майданчики для інвалідних візочків в метро, автобусах, трамваях не тільки полегшують пересування по місту для неходячих жителів, але й покращують комфортність для велосипедистів, пішоходів з дитячими візочками. При неможливості організації пандуса коло сходів обов'язково встановлюється ліфт або підйомник. Тактильна плитка для незрячих пішоходів, контейнери для сміття з розташованими знизу спеціальними отворами та туалети для людини в інвалідному візку, дерев'яні пандуси до самої води на пляжах, зручні роздягалки, крісла-амфібії,

доступність музеїв, театрів, ресторанів, готелів, таксі. Організація спеціального міського середовища з зручною навігацією для людей з ментальними порушеннями та порушеннями когнітивних функцій. Проведення щорічного моніторингу міського середовища для покращення доступності його об'єктів [15].

В Нідерландах на безбар'єрному пляжі є спеціальні скутери для їзди по берегу з піску на інвалідному візку. В історичному місті Бреда владою організовано спеціальний інформаційний проект, що включає в себе ефективну навігацію, місцевий мобільний додаток для планування маршрутів, пандуси, низькопідлоговий транспорт, щорічну Олімпіаду талантів, регулярну перевірку доступності всіх громадських закладів.

В місті Монтеверде в Італії облаштовано безбар'єрний туристичний маршрут довжиною 4,5 км для сліпих та слабозорих людей. Там знайшли всі невдалі архітектурні рішення, що перешкоджають вільному проходу (або проїзду) інвалідів, і прибрали їх, особливо на підступах до пам'яток історії та культури. Тепер ніщо не заважає будь-якому туристу чи місцевому жителю здійснити їхній повний обхід- безбар'єрне середовище чекає на них протягом усього маршруту за 4,5 кілометри середньовічними вулицями. На цьому шляху місто влаштувало тактильну навігацію, додало аудіо-покажчики і навіть приготувало електричні коляски для тих, хто не зможе здолати весь маршрут на ногах. Нарешті для зв'язності маршруту на міських вулицях з'явилося 8000 інформаційних пунктів, пов'язаних вайфаєм в єдину мережу[16].

Колесо огляду в Хельсінкі в Фінляндії має можливість заїзду інвалідного візка. В польському місті Гдиня організовано аудіокоментарі до спортивних заходів для людей з слабким зором та переклад спектаклів на мову жестів для людей з порушеннями слуху. Іспанське місто Віго з вулицями на крутих схилах демонструє нестандартні рішення для зручного облаштування- зручні пологі сходи з пандусами, затінені майданчики для відпочинку, питні станції, спеціальні парковки, ліфти, що поєднують різні рівні міста, систему малолітражних компактних таксі для тих, кому важко ходити пішки вузькими вуличками. Венгерське місто Капошвар поступово перетворилося на одну суцільну доступну зону. Площі та вулиці, зупинки, вокзал, купальні, парки, музеї- все супроводжується звуковими та візуальними інформаційними системами. Пішохідні переходи безбар'єрні, автобуси низькопідлогові, вуличні знаки оформлені так, щоб їх могли розглянути ті, хто погано бачить [17].

В місті Бонн (Німеччина) на вході до саду сліпих розташовано об'ємний план, який можна чіпати руками. Сад спроектований симетрично, на плані чітко позначено, де висаджено дерева, де розташовані лавки, де пролягають кордони, щоб не лише зрячі, а й сліпі відвідувачі могли вільно у ньому

орієнтуватися. Щоб будь-який відвідувач міг розпізнати розмарин чи чебрець не тільки за сильним запахом, поряд з кожною рослиною в саду знаходиться табличка з його назвою двома мовами- для зрячих та незрячих. Такі парки можна знайти і в інших містах Німеччини: Мюнхені, Бремені, Гісені. Перший сад сліпих був запроєктований ще в 1939 році в Великій Британії щоб дати можливість незрячим людям здійснювати самостійні прогулянки та вивчати рослини без сторонньої допомоги. Зрячим же людям такі сади дають можливість поглянути на свій досвід під іншим кутом, зрозуміти, як це пізнавати світ, не маючи зору, відчувати, що є інші люди, інший спосіб життя, про які ми навіть не замислюємося. А також нам важливо створювати місця для такого спілкування, де різні люди, зрячі і незрячі, могли б вивчати цей світ разом [18].

Висновки. В результаті проведеного аналізу виявлено наявність радикальних змін в засадах містобудування, що стосуються створення комфортного та людського, доступного для всіх простору та відображають еволюцію поглядів на якість середовища життєдіяльності. Теорія та практика сьогодення, базуючись на досвіді попередніх поколінь, формує наші міста недалекого майбутнього. І ці міста будуть по-справжньому гарними, бо в них будуть жити щасливі люди незалежно від особливостей їх фізичного та ментального стану.

Список джерел

1. Планування міст: навчальний посібник / Дідик В.В. та ін. Львів: Львівська політехніка, 2006. 411 с.
2. Безбар'єрне середовище в Україні: кожен має право на комфорт.- URL: https://lb.ua/blog/olena_moshenets/561411_bezbarierne_seredovishche_ukraini.html (дата звернення 6.01.24)
3. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні URL: <https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorenniya-bezbarernogo-prostoru-v-ukraini.html>. - (дата звернення 24.12.23)
4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366-р від 14 квітня 2021 р. // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>. - (дата звернення 3.01.24)
5. Велика Українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/=Поняття+«безбар%27єрне+середовище&oq.-> (дата звернення 29.12.23)
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities>. - (дата звернення 15.01.24)

7. Доступність та універсальний дизайн: навчально-методичний посібник/ Азін В.О., Байда Л.Ю., Грибальський Я.В., Красюкова-Еннс О.В. Київ, 2013. 128 с.
8. Топал С.С. Формирование и развитие представлений о жилой среде. Містобудування та територіальне планування. Вип. 58. 2016. С. 513-516.
9. СНиП 2.07.01-89*. Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений: СП 42.13330.2011. [Чинний від 2011-05-20]. URL: <https://docs.cntd.ru/document/5200163> .- (дата звернення 8.01.24)
10. ДБН 360-92**. Містобудування. Планування і забудова міських та сільських поселень К.: Мінрегіонбуд України, 2002. - 100 с.
11. ДБН Б.2.2.-12:2019. «Планування і забудова територій». [Чинний від 2019-10-01]. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/b_2_2_12/1-1-0-1802 (дата звернення 18.12.2023).
12. Право людей з обмеженими можливостями на гідну працю. Артур О' Рейлі. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_249152.pdf. - (дата звернення 16.01.24)
13. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25418/1/Leshuk.pdf>. - (дата звернення 9.01.24)
14. Інвалідність та соціальна інтеграція, ЦУР2030. Резолюція європейського парламенту. URL: <https://www.egalite.org/Резолюция-Европейского-парламента-по-ЦУР-2030-о-социальной-интеграции-инвалидов>. (дата звернення 24.12.23)
15. Безбар'єрне середовище в Америці та Європі. URL: <https://pandus.su/realii-sozdaniya-bezbarernej-sredy-i-stroitelstva-pandusov-dlya-invalidov-v-sovremennoj-rossii/>. - (дата звернення 13.01.24)
16. 7 європейських міст з культурою без бар'єрів. URL: <https://euro-pulse.ru/eurotrend/7-evropeyskih-gorodov-s-kulturoy-bez-barerov-dlya-vseh-bez-isklyucheniya/>. - (дата звернення 28.12.23)
17. Сад сліпих (Blindengarten). URL: https://vk.com/wall-38311581_824. (дата звернення 23.12.23)

Ph.D. Svitlana Topal, Ph.D., Associate Professor Tatiana Pishcheva,
Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

HUMANITY OF ENVIRONMENTAL AVAILABILITY OF LIVING

The article considers the development of the concept of accessibility of the living environment as a need of every person and the entire population as a whole. Aspects of barrier-free formation by urban planning means, which is a set of objects of the spatial, social, and informational environment and characterizes the presence or absence of certain favorable and comfortable conditions for the successful full-fledged life of all members of the community, testify to the degree of civilization of

society and the development of the country as a whole.

An important characteristic of our environment is the accessibility of objects and services, a barrier-free environment that provides the opportunity to visit places, buildings and premises, the opportunity to receive services, use devices for everyone: both for ordinary people and for citizens with limited mobility, including people with special needs of different categories. We need to take a broader view of barriers and shape a worldview based on human rights and rejecting discrimination that automatically assumes that a person cannot do something because of their physical, mental, personal or ethnic characteristics. Today, we realize that in addition to people with certain needs and limited opportunities due to their health, the population with limited mobility also includes pregnant women, parents with strollers and small children, temporarily disabled and elderly people, cyclists. Therefore, low mobility is a life cycle for almost every person. And this is a serious reason and argument in favor of the indisputable need of the entire population to organize an accessible environment.

The construction of a barrier-free environment for post-war reconstruction, the development of barrier-free building standards and a mechanism for monitoring their implementation are especially relevant. As a result of the conducted analysis, the presence of radical changes in the principles of urban planning related to the creation of a comfortable and humane space accessible to all and reflecting the evolution of views on the quality of the living environment was revealed.

Keywords: barrier-free; accessibility; living environment; less mobile population groups; comfort; human needs

REFERENCES

1. Planuvannia mist: navchalnyi posibnyk / Didyk V.V. ta in. Lviv: Lvivska politekhnika, 2006. 411 s. {in Ukrainian}
2. Bezbarierne seredovyshe v Ukraini: kozhen maie pravo na komfort.- URL: https://lb.ua/blog/olena_moshenets/561411_bezbarierne_seredovishche_ukraini.html (data zvernennia 6.01.24). {in Russian}
3. Natsionalna stratehiia zi stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini URL: [https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorennia-bezbarernoho-prostoru-v-ukraini.html](https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorennia-bezbarernogo-prostoru-v-ukraini.html). - (data zvernennia 24.12.23). {in Ukrainian}
4. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 366-r vid 14 kvitnia 2021 r. // Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>. - (data zvernennia 3.01.24). {in Ukrainian}

5. Velyka Ukrainska entsyklopediia. URL:<https://vue.gov.ua/>=Poniattia+«bezbar%27ierne+seredovyshche&oq.- (data zvernennia 29.12.23). {in Ukrainian}
6. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro prava liudei z invalidinistiu URL:<https://www.coe.int/uk/web/compass/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities>. - (data zvernennia 15.01.24). {in Russian}
7. Dostupnist ta universalnyi dyzain: navchalno-metodychnyi posibnyk/ Azin V.O., Baida L.Iu., Hrybalskyi Ya.V., Kراسiukova-Enns O.V. Kyiv, 2013. 128 s. {in Ukrainian}
8. Topal S.S. Formyrovanye y razvytye predstavlenyi o zhyloi srede. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. Vyp. 58. 2016. S. 513-516. {in Ukrainian}
9. SNyP 2.07.01-89*. Hradostroytelstvo. Planirovka y zastroika horodskykh y selskykh poselenyi: SP 42.13330.2011. [Chynnyi vid 2011-05-20]. URL: <https://docs.cntd.ru/document/5200163> .- (data zvernennia 8.01.24). {in Russian}
10. DBN 360-92**.Mistobuduvannia. Planuvannia i zabudova miskykh ta silskykh poselen K.: Minrehionbud Ukrainy, 2002. - 100 s. {in Ukrainian}
11. DBN B.2.2.-12:2019. «Planuvannia i zabudova terytorii». [Chynnyi vid 2019-10-01]. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/b_2_2_12/1-1-0-1802 (data zvernennia 18.12.2023). {in Ukrainian}
12. Pravo liudei z obmezhenymy mozhlyvostiamy na hidnu pratsiu. Artur O Reili. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_249152.pdf. - (data zvernennia 16.01.24). {in Ukrainian}
13. Inkluziia v dii: stratehii vprovadzhennia v Ukraini ta sviti URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25418/1/Leshuk.pdf>.- (data zvernennia 9.01.24). {in Ukrainian}
14. Invalidnist ta sotsialna intehratsiia, TsUR2030. Rezoliutsiia yevropeiskoho parlamentu. URL: <https://www.egalite.org/Rezoliutsyia-Evropeiskoho-parlamenta-po-TsUR-2030-o-sotsyalnoi-yntehratsyy-ynvalydo>. (data zvernennia 24.12.23). {in Ukrainian}
15. Bezbarierne seredovyshche v Amerytsi ta Evropi. URL: <https://pandus.su/realii-sozdaniya-bezbarernej-sredy-i-stroitelstva-pandusov-dlya-invalidov-v-sovremennoj-rossii/>. - (data zvernennia 13.01.24). {in Russian}
16. 7 yevropeyskykh mist z kulturoiu bez barieriv. URL: <https://euro-pulse.ru/eurotrend/7-evropeyskih-gorodov-s-kulturoy-bez-barerov-dlya-vseh-bez-isklyucheniya/>. - (data zvernennia 28.12.23). {in Russian}
17. Sad slipykh (Blindengarten). URL: https://vk.com/wall-38311581_824. (data zvernennia 23.12.23). {in Ukrainian}